

BOŞ ADLAR ve DİL FELSEFESİNİN ONTOLOJİK YÜKÜ

[Empty Names and The Ontological Burden of Philosophy of Language]

Yavuz Recep BAŞOĞLU & Mehmet Taylan CÜYAZ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Felsefe Bölümü
basoglu.yavuz@gmail.com
m.taylan.cuyaz@gmail.com

ÖZET

Bu metnin gayesi, dil felsefesi, mantık ve ontoloji alanlarında ortak olarak karşılaşılan boş adlar problemini ele almaktır. Metinde, çağdaş semantik kuramlarının ve dil felsefesinin ortaya çıkışında önemli rolü olan J. S. Mill'in özel adlar üzerine düşüncelerinden başlanarak, analitik felsefenin temelini atan, köşe taşları diyebileceğimiz G. Frege ve B. Russell'in semantik kuramlarına değinilecektir. Daha sonra, kendi dil felsefesi pozisyonunu bu iki isimin eleştirisi üzerinden kurgulayan S. Kripke'nin, bu isimlere karşı olan argümanları incelenecektir. Metinde, bu incelemeyi gerçekleştirdikten sonra, S. Kripke ve B. Russell'in dil felsefesinde savundukları pozisyonlar ile onların ortaya koydukları mantık modellerinin arasındaki ilişki ele alınacaktır. Nihai olarak, dil felsefesi, mantık ve ontolojinin sınırlarının ne kadar iç içe geçmiş olduğu, ismi geçen filozofların dil felsefesindeki kuramlarının ontolojik çıktıları incelenerek ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kripke, Russell, Frege, boş adlar, tikel niteleyici, ontoloji, dil felsefesi, mantık.

ABSTRACT

The aim of this paper is to tackle the problem called empty names, which is generally faced with in the fields of philosophy of language, logic and ontology. In the paper, starting with J.S.Mill's ideas about problem of empty names, who has an important place in developing contemporary semantic

theories and philosophy of language, the semantic theories of G.Frege and B.Russell will explained, who lay the foundation of analytic philosophy and who can be considered as the milestones of this area. Later on, S.Kripke's arguments against those philosophers will be analysed, according to which he constructed his own philosophical position. Having this analyses done, the relation between S.Kripke's and B.Russell's position in philosophy of language and their own logical models will be adressed. As a conclusion, how much the borders of philosophy of language, logic and ontology intertwine will be shown by examining the ontological commitment of their theories in philosophy of language.

Keywords: Kripke, Russell, Frege, empty names, existential quantifier, ontology, philosophy of language, logic.

1. Giriş

Dil felsefesinde bir anlam kuramı yazarken ve özellikle de özel adların anlamının ne olduğu sorusu araştırılırken, boş adlar problemiyle karşılaşmamak olanaksızmış gibi gözükmektedir. İlk olarak, boş adlar problemi olarak bilenen bu felsefi problem, işaret ettikleri şeyler aslında var olmayan adlardan, yani, örneğin “Pegasus”, “günümüz Fransa Kralı”, ya da “Gulyabani” gibi adlardan kaynaklanmaktadır. Bu tarz adların işaret ettiği şeyler var değildirler; bu adların işaret ettikleri bir gönderimi yoktur. Probleme daha geniş bakılırsa eğer, gerek gündelik dilimizde, gerekse felsefe yaparken, bu tarz adların kullanımından kaçınmamız zor bir olasılık olarak karşımızdadır. Bu durumda, bu adların varlığı geçmişte filozoflar için birçok problem yaratmıştır ve hala da yaratmaya devam etmektedir: Bu problemler, tarihsel olarak bakıldığında, neredeyse ortaçağdan beri epistemoloji, ontoloji, mantık, dil felsefesi gibi birçok alanda da tartışılmıştır. Bu yazı çerçevesinde, dil felsefesi içinde kalınarak, ortaçağdan sonra yeni bir yaklaşımla bu soruna çözüm getiren, ya da yeni bir felsefi anlayış ve yöntem ile anlam kuramı yazan filozofların bu soruna getirdiği çözümlere bakılacaktır. Bu çözümlerin bir çoğu açık olarak biçimsel mantık ile iç içedir, hemen hemen bu yazıda bahsi geçen bütün filozoflar farklı tür mantıklar kullanarak çözümlerini oluşturmuş veya temellendirmiştir. Fakat daha örtük bir nokta olarak, bu filozofların dil felsefesinde ve mantık sistemlerinde yaptıkları değişiklikler aynı zamanda onların ontolojilerini de etkilemiştir. Buradan hareketle, bu yazıda konu edinilecek bir diğer nokta ise, Russell ve Kripke'nin dil felsefesindeki kuramlarının ne tarz ontolojik çıktılara sahip olduğu araştırmasına takiben, dil felsefesi ve ontoloji arasındaki bağlantıları incelenecektir. Bunu sağlamak için en başta konu edineceğimiz filozofların ortak olarak atıfta bulunduğu adlardan biri olması ve semantik kuramı değerlendirildiğinde bu alanın kurucu adlarından biri sayılması sebebiyle John Stuart Mill'den kısaca bahsedilecek ve daha sonra ise, betimlemeler kuramının atfedildiği adlar olan Frege ve Russell'ın kuramlarını inceleyecek ve bu kuramlara Kripke'nin getirdiği eleştiriler ontolojik olarak incelenecektir. Nihai olarak ise, Russell ve Kripke'nin kendilerinin ortaya koydukları veya çeşitli yorumlamalar ve akıl yürütmeler yolu ile felsefelerinden elde edilebilecek ontolojik çıktılar incelenecektir.

2. Dil felsefesi ve Mantık

2.1 Russell'ın Üç Problemi

Bertrand Russell, “On Denoting” adlı makalesinde işaret etme ya da gösterimle ilgilenen kuramların aşmasını beklediği bir takım problemleri sıralamıştır. Bu problemlerin bir dökümünü vermek yalnızca

yazıyı takip eden okuyucunun işini kolaylaştırmak ya da bu konudaki çeşitli kavramlarla tanışıklığını sağlayacak pragmatik-didaktik bir formülasyon olmasından değil, bundan daha fazlasını, yani, günümüzde bile dil felsefesinin semantik kuramları tarafından kati bir surette çözülmesi gereken problemlerin hassas bir dökümünü vermesinden kaynaklanmaktadır. Russell'ın (1905, s. 485) sıraladığı üç problem şu şekildedir:

1. Yerine koyma problemi: Aynı olan iki şey ya da birbirine özdeş olan iki şey birbirinin yerine koyulduğunda cümlenin mantıksal olarak doğruluk değerinin değişmemesi gereklidir. Russell'ın kendi örneğini verirse, “George IV Scott'ın Waverley'in yazarı olup olmadığını bilmek istiyor” cümlesinde Waverley'in yazarı Scott olduğu için, “Waverley'in yazarı” yerine “Scott” yazılırsa şu cümle elde edilir: “George IV Scott'un Scott olup olmadığını bilmek istiyor.” (Russell, 1905, s. 488-489) Bu bizi garip bir özdeşlik anlayışına veya garip bir anlama götürmektedir. Bu problem sadece boş adlara içkin bir problem olmaktan ziyade, anlam kuramlarının genel bir problemidir.

2. Üçüncü durumun olanaksızlığı: Bu durum, Aristoteles'in koyduğu mantık kurallarından biridir. Bu problemi kısaca şöyle anlatabiliriz; bir önermeyi ele aldığımızda, ya o önermenin kendisi ya da önermenin değillesmesi mantıksal bir zorunluk olarak doğru olmalıdır. Bu önermeyi ele aldığımızda üçüncü bir seçenek mümkün değildir. “ $P \vee \neg P$ ” önermesi mantıksal olarak totoloji olmalıdır. Bu kural, boş adlar probleminde bize büyük sorunlar yaratmaktadır. Mesela, “Gulyabani mavi gözlüdür.” ve “Gulyabani mavi gözlü değildir.” önermelerini ele aldığımızda bu iki önermeden birinin doğru olması mantıksal bir zorunluluk olarak önümüze çıkmaktadır. Fakat bu önermelerden herhangi birine doğru diyebilecek bir imkana sahip değiliz. Çünkü önermenin öznesi olan Gulyabani'nin işaret ettiği herhangi bir şey yoktur.

3. Tikel niteleyicinin olumsuzluğu: Bu problem belki de boş adlar probleminin en büyük problemidir ve ortaçağdan beri boş adlarla ilgili olarak tartışılan asli problem de budur. Bu problemi söyle açıklayabiliriz; bir şeyin var olmadığını söylediğimizde bir çelişki yaratmış oluruz, yani “X” yoktur dediğimizde, cümlenin öznesi olan “X vardır.” ve aynı anda “X yoktur.” demiş oluyuz, bu durum ise baktığımızda belki de sözlük tanımı olabilecek kadar açık bir çelişkidir. Bu sorun, temelde mantıkta kullandığımız tikel niteleyicinin taşıdığı var kılma, örnekleme anlamlarından gelmektedir. Bu durumda, bir şeyin varlığını reddetmek bizi bir çelişkiye itiyor gözükmektedir. Bu problemi daha iyi anlamak ve çözmek için, başka bir formülizasyon ve daha anlaşılır bir örnek üzerinden konuşabiliriz.

Örneğin, “ODTÜ Felsefe Bölümü'nde okuyan 8 kulaklı Marslı adam bugün sunuma gelmedi.” şeklinde bir cümle kurduğumuzda, cümlenin öznesi hiç bir şeye işaret etmediği halde cümleyi çok iyi anlayabiliyoruz. Burada, sorunumuz ister istemez şu forma yaklaşıyor; “Var olmayan bir şey nasıl oluyor da anlamlı bir önermenin öznesi olarak kullanılabilir?” Ne kadar yeniden formüle etmeye çalışsak da, aslında Russell’ın kendi özgün örneklerinde bile üçüncü problemin aslında ikinci problemler ne kadar bağlantılı olduğu aşikardır. Bu problemin kendisi, dil felsefesi veya mantığın bir sorunundan daha çok, ontolojinin bir problemi gibi gözükmektedir, fakat ileride de göreceğimiz gibi, bu soruna yeni yaklaşımlar getirmemiz mümkündür.

2.2 J. Stuart Mill ve Adların İşlevleri

Russell’ın sıraladığı problemleri açıkladıktan sonra, tartışmalarımıza temel oluşturması sebebiyle Mill’in bütün bir anlam kuramından bahsetmek yerine, sadece adların anlamı üzerine söylediklerini açıklamak daha yerinde olacaktır. *A System of Logic* adlı kitabında, Mill, özel adların çağrışımsal olmadığını, yani İngilizce karşılığıyla ‘connative’ olmadığını, sadece işaret etme görevinin olduğunu söyler; direk Mill’den alıntılanırsa: “Özel adlar çağrışımsal değildir, sadece o adla çağrıldıkları bireyleri işaret ederler ama o bireylere ait özellikleri belirtmezler ya da ima etmezler.” (1862, s. 36) Yani Mill’e göre, özel adların anlamı onların işaret ettikleri şeyde yatmaktadır, bu işaret etme durumu dışında bu adların bir anlamı bulunmamaktadır. Yani Ahmet özel adı, adı Ahmet olan kişiyi gösterir, onu işaret eder. Ama onun dışında bir özel ad, bir şey anlatmaz. Ya da Kızılırmak ve Tuz Gölü gibi işaret etmenin dışında bize bir şey anlattığını düşündüğümüz özel adların dahi bir şey anlatmadığını söyler Mill. Yani Kızılırmak bize o nehrin ne kızıl olduğunu ne de ırmak olduğunu anlatmaktadır. Sadece oradaki şeyi işaret eder. Bir gün kızıl olmayı ve ırmak olmayı bıraksa bile, hala özel adı Kızılırmak kalacaktır. Yani bu tarz adlar bile çağrışımsal değildir. Sadece işaret ederler.

2.3 Frege

Frege’nin bu yazının çerçevesinde işlenmesinin sebebi, Russell’ın betimlemeler kuramını ortaya atarken hangi sorunlardan sıyrıldığını göstermektir. Bakıldığında, Frege bir anlamıyla, Russell’ın kuramını önceleyen adlardan biridir. Bu sebeple Frege’nin özel adların anlamı ile ilgili olarak girdiği tartışmalara değineceğiz.

Frege, “On Sense and Reference” adlı makalesinde adların hem bir duyumunun hem de bir gösteriminin olduğunu ve bu ikisinin bir adın anlamını oluşturduğunu söyler: “ Bir özel ad onun

duyumunu ifade eder, onun gösterimini işaret eder ya da simgeler. Bir simgeyle onun anlamını ifade eder ve göstergesini işaret ederiz.” (1948, s. 214)

Yani Frege’ye göre bir adın “neyi” ifade ettiği o adın duyumuna, o adın işaret ettiği “şey” ise onun gösterimine denk düşmektedir. Eğer burada küçük bir karşılaştırma yapacak olursak, Mill’de sadece ‘gösterim’ varken Frege gösterimin yanına bir de ‘duyumu’ eklemektedir.

Frege’de incelememizi cümle seviyesine taşıdığımız zaman, bir cümlenin göndermesi onun doğruluk değerine denk düşmektedir. Cümlenin duyumu ise onun anlattığı şey olur ve cümlenin göndermesini belirleyen şey, cümledeki parçaların göndermesi olurken, cümlenin duyumunu belirleyen şey de cümledeki parçaların duyumudur (Frege, 1948, s. 218-219). Bu yazının temel amacı göz önünde bulundurulduğunda Frege’nin kuramını bu kadar açıklamak yeterli gözükmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerin ışığında Frege’nin kuramının, Russell tarafından ortaya konulan üç problemin üstesinden gelip gelemeyeceği kontrol edilebilir. Açıkça görülmektedir ki, Frege, belirtilen ilk problem olan, yerine koyma problemini aşıyor. Bahsedilen durumu, Frege’nin cümle seviyesinde ortaya koyduğu araştırmasının sonucuna uygun olarak inceleyebiliriz. İlk olarak, aynı duyuma sahip olan iki ad yer değiştirdiğinde, cümlenin duyumu da aynı kalmaktadır. Benzer bir şekilde, bir ad aynı gösterime sahip başka bir ad ile değiştirildiğinde cümlenin gösterimi de aynı şekilde kalmaya devam etmektedir. Örneğin köşeleri A, B ve C olan eşkenar üçgende, A’dan BC doğru parçasına çekilen dik doğru parçasından bahsederken söyle diyebiliriz: A’dan BC doğrusu parçasına inilen dik, kenarortaydır. “A’dan BC doğru parçasına inilen dik” yerine gönderimi aynı olan başka bir ad koyulursa şöyle olur: “Bu üçgenin açıortayı kenarortaydır”. Yani gördüğümüz gibi göndermesi aynı olan başka adla değiştirme, cümlenin göndermesi, yani doğruluk değeri aynı kalmıştır. Ama yerine koyduğumuz şeyin duyumu farklı olduğu için cümlenin duyumu da değişmiştir. Burada örnekleyerek daha fazla açıklık getirilen durum, yukarıda Frege’nin kuramı bir kuralı olarak belirtilmiştir.

Üçüncü problem olarak Russell’ın tanımladığı tikel niteleyicinin olumsuzu problemini ele aldığımızda da, Frege’nin niceleyici mantığının bir sonucu olacak, varlık iddiaları birinci seviyeden değil ikinci seviyeden bir kavramlardır (Zalta, 2016). Yani ona göre objeler, şeyler bu kavramın altına düşmezler. Varlık kavramının altına düşün şeyler ikinci dereceden kavramlardır. İkinci dereceden kavramların altına birinci dereceden kavramlar düşer ve birinci dereceden kavramların altına ise objeler düşer. Yani, Frege’ye göre, P’yi birinci derecen bir kavram olarak alırsak, yani P yüklemi ya

da kavramı bir nesneye yüklenirse, eğer $\exists xPx$ ise, P kavramını doğruluğa götüren ve diğer kavramları yanlışlayan bir kavramdır varlık kavramı (Zalta, 2016). Bu yüzden objelere, bireylere ya da şeylere varlık yüklemi yüklenemez.

Fakat Frege'nin kuramı birinci ve üçüncü problemleri atlamış gözükse de, ikinci problemi aşmakta yetersiz kalıyor gibi durmaktadır. Gösterimi olmayan bir ad içeren cümlelerin, kuramın bir kuralı olarak, gösterimlerinin de olduğunu söyleyemeyiz. Yani bu durumda, bu tarz cümlelerin doğru ya da yanlış olamadığı sonucunu çıkartabiliriz. Bu durum ise Aristoteles'in ortaya koymuş olduğu üçüncü durumun olanaksızlığı kuralını ihlal etmektedir. Yani Frege'nin kuramında sadece doğru ya da yanlış önermelerin dışında başka önermeler de vardır. Bu, Frege'nin kuramında Russell'ı en çok rahatsız eden şey gibi gözükmemektedir: Önermelerimiz, doğru veya yanlış olabilirler, bu durumların dışında başka bir ihtimalden – en azından klasik mantık çerçevesinde kalarak – söz edilmesi mümkün gözükmemektedir.

2.4 Russell ve Betimlemeler Kuramı

Russell'ın betimlemeler kuramını anlatmaya başlamak için Frege'nin karşılaştığı sorunlar güzel bir nokta olabilir. Frege'nin de geçemediği üçüncü durumun olanaksızlığı problemi ve ortaçağdan beri tartışılan tikel niteleyecinin olumsuzluğu problemi belki de bu kuramın yazılmasının en büyük nedenleri olarak görmek olağandır. Russell'ın kuramını anlamak için ilk olarak bu konuda yazılmış ünlü makalesi “On Denoting” yerine “Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description” adlı makalesinden başlamak daha yerinde olacaktır.

“Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description” makalesinde Russell iki tür bilgi nesnesi tanımlıyor; tanışıklıkla bildiklerimiz ve betimlemeyle bildiklerimiz (1910-11, s. 108). Birinci kısımda temel olarak duyu verilerini, tümelleri ve kendi zihnimizi ele alıyor (Russell, 1910-11, s. 108-112). Burada yazının konusunu ilgilendiren ikinci kısım oluyor. Betimlemeyle bildiğimiz nesnelerin içine tüm fiziksel nesneleri ve diğer zihinleri koyuyor. Betimlemeyle bildiklerimizi şöyle anlatabiliriz; tanışıklıkla bildiğimiz (yani duyu verileri ve benzerleri ile bildiğimiz) özelliklere sahip olduğunu bildiğimiz nesnelere bunlar (Russell, 1910-11, s. 112-117). Ya da farklı ve daha uygun bir anlatımla, bir ya da bir kaç özelliğin bir nesneye ait olduğunu ve başka bir nesneye ait olmadığını bildiğimiz zaman, o nesneyi betimleme ile biliyoruz denilebilir. Tekrar altını çizmek gerekirse bütün fiziksel objeler bu sınıfın içine girmektedir. Çünkü onları betimlemeler yolu ile biliyoruz, direk duyu

verilerini kullanarak değil. Tartışma için bu kadarı yeterlidir. Şimdi konunun ilgilendiren asıl makale olan “On Denoting”e geçilebilir.

Russell, “günümüz Fransa kralı”, “en büyük tek sayı” gibi, boş adlar dediğimiz, göndergesi olmayan kelime veya kelime öbeklerinin aslında ne anlattığını, onlardan aslında ne anlamamız gerektiğini, ya da biçimsel mantık diline nasıl çevrilmesi gerektiğini üzerine bir yol göstermiştir. Russell’a göre bu yol üç problemi de çözmektedir. “On Denoting” adlı makalesinde Russell’ın önerdiği yöntem şudur: Örneğin, “Fransa kralı keldir” önermesi aslında 3 farklı önermeden oluşur (Russell, 1905, s. 490):

- 1- “Bir Fransa kralı vardır.”
- 2- “Fransa kralı keldir.”
- 3- “Fransa’nın sadece bir tane kralı vardır.”

Bu ifadenin biçimsel mantık diline çevrilişi ise şöyledir; $\exists x (Fx \wedge \forall y (Fy \rightarrow y=x) \wedge Kx)$; öyle bir x vardır ki, x bir Fransa kralıdır ve x keldir, eğer y Fransa kralı ise x ve y özdeştir. Bu formulasyon zaten bizim günümüz mantığında da kullandığımız, yaygınca kabul gören sembolleştirme şeklidir. Buraya kadar gayet formel bir meseleden bahsetmişiz gibi durmaktayız, ama Russell bunu sadece formel alanda kalmadan, dil felsefesini şekillendirirken bir temel olarak da kullanmaktadır. “On Denoting” ve “Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description” makalelerinde Russell özel adların aslında betimlemelerin bir kısaltması olduğunu iddia etmiştir (1905, s. 491) (1910-11, s. 114). Bakıldığında, arasındaki ayrımları çizmek ne kadar zor olsa da bu iddia Russell’ın formel mantıktan dil felsefesine geçtiği nokta olarak gösterilebilir. Tamamen formel bir alanmış gibi gözükmesine rağmen, özel adlara dair yaptığı tek bir idda, bu kuramın dil felsefesine içine çekilmesi için yeterlidir. Özel adlar artık betimlemelerse, betimlemelere dair yazılan formel bir makale, özel adlar için yazılmış bir makaleye de dönüşmüş olur. İleride de işleyeceğimiz üzere, Kripke’den gelecek olan eleştirilerin en büyük odak noktası burasıdır; yani özel adların belirli betimlemelerin kısaltması olması durumunun sorunudur.

Russell, “Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description” makalesinde şöyle demektedir: “Ortak adlar, hatta özel adlar bile genellikle betimlemelerdir. Bu şu demek, özel ad kullanan birinin zihnindeki düşünce genellikle özel ad yerine bir betimleme konulduğunda açıkca ifade edilebilir.” (1910-11, s. 114) “On Denoting”de ise direk olarak adların birer betimleme olduğunu söylememekte, fakat “Apollo” ve “Hamlet” özel adından bahsederken, onun yerine bir betimleme yazdığımız durumda sorunun çözülebileceğini öne sürmektedir (1905, p. 491).

Yani artık yukarıda açıklanan bütün problemler adlar üzerinden değil, betimlemeler üzerinden çözülmesi gereken problemler halini almıştır. Yani artık Pegasus'tan bahsetmek yerine, bir x'ten bahsediyoruz: “x'in kanatları vardır” ve “x'in boynuzu vardır” ve “x bir attır” diye x'i betimleyebiliriz, eğer bundan daha fazlasını söylemek istersek “x Pegasus'tur.” diyebiliriz.

W.V. Quine, “On What There is” makalesinde bunu alıp bir adım öteye götürüyor: Eğer Pegasus kavramı çok belirsiz ya da fazlasıyla basit bir kavramsa ve herhangi bir şekilde betimlemeye çevrilemiyorsa bile bu yöntemi kullanmaya devam edilebilir. “Pegasuslamak” ya da “Pegasus olmak” şekline getirdiğimizde, özel ad'ı hala bir betimleme çevirerek kullanmış olacağız. Yani ‘Pegasuslayan bir x'ten [pegasizes] ya da ‘Pegasus olan bir x'ten [is-Pegasus] bahsediyor oluyoruz (Quine, 2004, s. 182-183). Quine'in burada gösterdiği şey, ontolojik bağılıklarımıza karar verirken bu yöntemi kullanarak, yukarıda sıralanan üçünde problemden kaçılabilineceğidir. Russell'in kuramıyla bir adın, belirli betimlemesi yazılması gerekiyordu. Fakat belirli betimlemenin yazılamayacağı gibi olası bir eleştiriye Quine'in bu formülasyonunu savunma olarak sunulabilir. Russell'dan farklı olarak, burada yanlış anlaşılmalara engellemek için, şunu eklemek uygun olacaktır: Quine, Russell'in kuramını bir ontoloji belirlemek veya düzenlemek için kullanmaktan ziyade, elimizdeki herhangi bir bilimsel veya felsefi kuramın bizi zorunda bıraktığı ontolojik bağılıkları belirlemek için bir yol olarak kullanmaktadır. Quine bu kuramı kullanarak bir ontoloji yaratmaz. Yaptığı şey bir kuramı kabul edersek, hangi ontolojik bağılıklara sahip oluruz, bunu belirlemektir. Yani Quine ‘x vardır’ veya ‘x yoktur’ tarzındaki önermelere ulaşmak yerine, neyin bizi bu tarz önermelere bağılılığa zorunda bırakacağına karar vermeye çalışır. Yine de sonuç olarak tikel niteleyeci problemi bu formülasyonla da aşılabiliyor. Yani öznesi x olan bir önerme, bize x'e bir ontolojik bağılığa zorlamaz. Başka bir yoldan Quine bunu göstermiştir.

2.5 Kripke'nin Betimleme Kuramı Eleştirisi

Kripke, *Adlandırma ve Zorunluluk* adlı kitabında, bütün felsefi kuramların yanlış olduğunu ve kendisinin de bu yüzden bir kuram önermeyeceğini söylemektedir (2005, s. 80-81). Bu kitap incelendiğinde görülecektir ki, Kripke, I. Konferans'ında söylediği bu sözün arkasında durmaktadır. Kripke'nin dil felsefesine dair görüşlerinin Mill'in kuramıyla uyumlu ve betimleme kuramlarını Russell ve Frege üzerinden eleştirmesi ve kipler mantığından gelen argümanları dışında, ortaya elle tutulur bir dil felsefesi kuramı koymamaktadır. Tartışmamıza faydası olması için sadece bu eleştirileri ele alacağız.

Kripke'nin Russell'a yaptığı eleştirilere geçecek olursak, bunları Jeff Speaks'in yaptığı gibi üç grupta sınıflandırabiliriz: Kipsel argüman, semantik argüman ve epistemolojik argümandır (Speaks, 2005). Kipsel argüman olanaklı dünya semantiğine dayalıdır, bir diğer anlamı ile köklerini Kripke'nin ortaya koyduğu kipsel (modal) mantıkta bulur. Kripke'ye özel adlar değişmezlik özelliğine sahiptir yani İngilizcesi ile "rigid'dirler". Yani, birini başka bir olanaklı dünyaya götürdüğümüzde, orada onun belirli betimlemeleri değişse de, özel adı değişmeyecektir (Soames, 2003, s. 426-429). Örneğin, Aristoteles'i "Büyük İskender'in hocası" diye betimleyebiliriz. Fakat Aristoteles'i olanaklı başka bir dünyaya götürdüğümüzde orada Büyük İskender'in hocası olmasa bile hala Aristoteles olacaktır. Özel adlar değişmezdir, fakat belirli betimlemeler değişmez değildir (Kripke, 2005, s. 42). Bu yüzden Kripke'ye göre özel adlar Russell'ın ortaya koyduğu gibi belirli betimlemelerin kısaltılması olamaz. Semantik argümanda ortaya koyulan ise belirli betimlemelerin yetersiz ve yanlış olabileceğinden dolayı bunların ne adların anlamını verebileceğini ne de aynı göstergeye sahip olabileceğidir (Soames, 2003, s. 425). Üçüncü yani epistemolojik argümanda, bir önermede ad yerine betimlemeleri koyduğumuz zaman, önermenin epistemolojik statüsünün değişmesi vurgulanır (Soames, 2003, s. 428). Örneğin, "Eğer Büyük İskender'in hocası varsa, Büyük İskender'in hocası Büyük İskender'in hocasıdır" önermesi *a priori* bilinebilir. Fakat belirli betimlemenin yerine özel ad yazarsak durum değişir; "Eğer Büyük İskender'in hocası varsa, Aristoteles Büyük İskender'in hocasıdır" önermesi *a priori* bilinemez (Kripke, 2005, s. 78-80). Kripke bu sebeplerden dolayı belirli betimlemelerin özel adların yerine geçemeyeceğini düşünmektedir.

İlk bakışta bu eleştiriler oldukça yerinde gözükmektedir. Fakat bu eleştiriler betimleme kuramlarının farkında olmadığı, onların kuramlarının örtük hataları değildir. Frege'nin kuramının bir betimleme kuramı sayılıp sayılmayacağı her ne kadar tartışmalı olsa da, Russellcı betimlemeler kuramının açıkça bir temelini oluşturması sebebiyle, Frege, bu noktada söylediklerinin altı çizilebilecek bir filozoftur. Frege, "On Sense and Reference" adlı makalesinde açıkça; "Bir özel adın duyumu o dile ya da gösterimlerin toplamına yeterince aşına olan herkes tarafından kavranır..." (1948, s. 210-211) diyerek bu tarz eleştirilerin yolunu kapatmaya çalışmış gözükmektedir. Ek olarak, bu cümleye referansla verdiği bir dipnotta Frege gerçek bir özel adda duyumların değişik olarak alındığı durumlarda bile (orijinal örneği ile Aristoteles'i "Platon'un öğrencisi" veya "Büyük İskender'in hocası" olarak iki farklı şekilde ele aldığımızda) bu adların gönderimlerinin aynı kaldığı sürece duyumlarının varyasyon gösterebileceği durumların da tolere edilebileceğini vurgulamaktadır (1948, s. 210). Ayrıca Frege, adların duyumu ile insanların aklında farklılaşan fikirlerin ya da idelerin birbirinden farklı iki şey

olduğunu da iddia etmektedir (1948, s. 211). Belirli betimlemeler olan özel adların gönderimlerinin duyularına göre değişmesi mümkün gözükmemektedir. Kripke'nin en geçerli olan eleştirisi ise, bu durumda kipsel argüman olarak gözükmemektedir. Bu argümanın diğerlerinden daha geçerli ve ayakları yere basmasının sebebi, tabiidir ki, Kripke'nin kurguladığı kipler mantığının bir sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. Bu nokta Kripke'nin mantığının onun dil felsefesini nasıl şekillendirdiğine dair en açık ve seçik nokta olarak gözükmemektedir. Bu argümanın eleştirisi ise, ancak kipselliğin ve kipler mantığının eleştirisi ile mümkün olabilir.

Bu noktada tekrar Kripke'ye gelen eleştirileri vermek ya da Kripke'nin betimlemeler kuramına getirdiği eleştirilerinde haklı olup olmadığını tartışmaktan ziyade, yapılmak istenilen şey, iki filozofun dil felsefesinde geldiği noktaların ontolojik çıktılarını incelenmesidir.

3. Dil Felsefesi ve Ontolojinin Bağlantıları

Dil felsefesindeki bu kuramların, sadece dil felsefesinde kalmadığı ve ontolojik bağılıkları da olduğunu görmek için bu filozofların kuramlarını biraz yorumlamak yeterli olacaktır. Russell, *Philosophy of Logical Atomism* kitabında varoluşun bireyin bir özelliği olmadığını söyler: Var olma ya da yok olma iddalarında bulunduğumuzda dili yalnız anlamışız demektir (2010, s. 77). Adları biçimsel mantıkta yazarken onların betimlemelerini kullanıp, bireylere olan ontolojik bağılıktan kaçınmıştır. Bu durumda şu çıkarım yapılabilir gözükmemektedir; bireylerin sürekliliklerinin olmadığı, mantık veya ontoloji yaparken onların bir özellikler kümesi olarak tanımlanabileceğini söyleyebiliriz. Varoluş bu özelliklerin sadece bir örneklenmesi olabilir. Russell bu kuramla birçok eski metafizik problemlerinden, özellikle de olumsuz tikel niteleyici sorunundan, kurtulmuş gibi gözükmemektedir fakat yukarıda belirtilen ve Kripke tarafından fark edilen sorunlarla karşılaşmıştır. Kripke'nin ontolojisine geldiğimizde ise; Kripke'nin pozitif kuramını bir kenara bırakarak, verdiği eleştirilere bakarak onun ontolojisi hakkında bir yorumda da bulunabiliriz. Kripkenin yaptığı gibi adlara değişmezlik yüklemek, bireylerin varoluşu olduğuna bir bağıllık gerektirir. Kripke'ye göre, eğer bir bireyi alıp başka bir olanaklı dünyaya taşırsak, o aynı birey olmaya devam eder. Bireylerin bu sürekliliği hacimli bir ontolojik bağıllık gerektirir. Yani "Pegasus" veya "James Bond" gibi boş adların da var olduğunu söylemeye kadar gidilebilir. Eğer Pegasus hayal ürünü olma, kanatları olma, bir at türü olma gibi özelliklerden bağımsız bir bireyse, onun varoluşuna ontolojik bağıllık gerekir. Kripke bu noktada olumsuz tikel niteleyicinin hiç bir zaman doğru olamayacağını ve doğru zannettiklerimizde de, aslında varoluş ile somut olmayı karıştırdığımızı söylüyor gibi görünmektedir

(2013 s. 150-151). Kripke, varoluş meselesinde eski metafiziğin sorunlarını çözmek yerine, sorunun çözülemeyeceğini ya da çözülmesi gerekmediği sonucuna varmış gibi gözüküyor. İki tarafa da, ontolojinin klasik bir sorusu olarak, “Ne vardır?” diye sorarsak, ikisinin cevabı da “olanaklı olan her şey” olacaktır. Fakat “şey” kelimesinin metafizik dayanımlarının ne olduğu hakkında anladıkları tamamen farklıdır. Kripke için gündelik dilde isimlendirebildiğimiz her şey bir şey iken, Russell için eğer bu soru bireylere dair bir soruysa anlamsız olacaktır. Çünkü şeyler var olabilen veya yok olabilen şeyler değildir. Bunun temel sebebi ise, yukarıda da değindiğimiz üzere, bu iki filozofun dil felsefelerindeki ayrık yaklaşımlarının, temelde birbirinden farklı iki ontolojik bağlılık anlayışına gereksinim duymasındır.

Yazıda buraya kadar sadece belirli filozoflar üzerinden tartışmamıza rağmen, ontoloji ve dil felsefesi arasında bir ilişki olduğu aşikardır. Mantık ve dil felsefesi arasındaki ilişkinin basitçe bir modelleme farkı olduğunu söyleyebilecek durumda olsak bile, ontoloji ile dil felsefesi arasındaki ilişki bundan biraz daha karmaşık durmaktadır. Dil felsefesindeki her ufak değişikliğimiz, bizi ontolojimizde bir değişikliğe, ontolojimizdeki her bir değişiklik ise dil felsefemizde bir değişikliğe yol açacaktır. Yukarıda bahsedilen tüm filozofların, sadece dil felsefecisi, mantıkçı ve ontolog/ontolojist olarak sınıflar içerisine bire bir yerleştirilememesinin sebebi de budur. Burada yürütülen tartışma şu basitlikten uzaktır; dil benim bir aracım olarak ontolojimin üzerine konuştuğum bir şeydir veya mantık dilde sahip olduğum önermeleri denetlememi sağlayan biricik aracımdır. Burada, tanımlarından bağımsız olarak, bu üç alanın üst üste binen bir gerçekliğin çeşitli katmanları olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Kripke'nin *Adlandırma ve Zorunluluk* kitabına baktığımızda, yeni bir mantığın modellediği ve buradan elde edilen çıktılarla oluşturulan bir dil felsefesi tezinin, bizi metafizik ve ontoloji alanında bir özcülüğe götürüşü açıkça görülebilir.

REFERANSLAR

- Frege, G. (1948) "On Sense and Reference", *Philosophical Review*, sayı: 57, s. 209-230
- Kripke, S. A. (2013) *Reference and Existence*, New York: Oxford.
- Kripke, S. A. (2005) *Adlandırma ve Zorunluluk*, çev: Berat Açıl, İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Mill, J. S. (1862) *A System of Logic*, New York: Harper&Brothers.
- Russell, B. (1910–11), "Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description", *Proceedings of the Aristotelian Society*, sayı: 11, s. 108–128.
- Russell, B. (1905) "On Denoting", *Mind*, Sayı: 14, s. 479-493.
- Russell, B. (2010) *The Philosophy of Logical Atomism*, London: Routledge.
- Soames, S. (2003) *Philosophical Analysis in the Twentieth Century Volume: 2*, Princeton University Press: Princeton, New Jersey.
- Speaks, J. (2005) Kripke's Attack on Descriptivism, Erişim Tarihi: 6 Şubat 2017, <http://www3.nd.edu/~jspeaks/courses/mcgill/415/kripke-descriptivism.html>
- Quine, W. V. O. (2004) "On What There Is", *Quintessence* içinde, ed. R.F. Gibson, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Zalta, E. (2016) "Gottlob Frege", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.